

ПЕРЕДМОВА

Мовні картини світу в порівняннях

Механізми творення фразеологічних одиниць, зокрема сталих порівнянь, завжди привертали пильну увагу дослідників цього мовного рівня. Вітчизняні студії механізмів, способів творення фразеологічного значення лише останнім часом розширили межі традиційного підходу, за яким фразеологізація – це переосмислення вільних сполучень слів. Відчуваючи певну обмеженість «традиційного підходу», В. Ужченко зауважує: «Залишаються недостатньо розробленими глибинні процеси і первинної, і вторинної фразеологізації, взаємовідношення семантичних і структурних чинників, систематичний опис різних провідних значеннєвих факторів (роль символу, місце евфемізації тощо), ієрархія і послідовність становлення фразеосемем, питання збагачування фразеологічного складу, шляхи метафоризації» [Ужченко, Ужченко, 2005, с. 102].

Порівняння – це один із випадків, здатних чітко експлікувати змішувани концепти. Порівняння досліджували в різних аспектах [Демирова, 2003; Кузнецова, 1988; Огольцев, 1978; Юрченко, Івченко, 1993 та ін.], бо фразеологічні чи стійкі порівняння – це лише частковий випадок вираження мовними засобами розумової операції порівняння.

А. Вежбицька, аналізуючи погляди І. Мельчука та О. Жолковського на глобальну семантику порівнянь, які вважали значення порівнянь синонімічними «дуже», пропонує свою теорію порівняння [див.: Вежбицкая, 1990, с. 133–152]. Дослідниця розглядає інший смисловий інваріант для всієї групи стійких порівняльних зворотів: «‘ніщо не могло б бути більше’: *X худий як скіпка* = *X ‘худий; ніщо не могло б бути худішим; справді, це могла б бути лише скіпка’*» [Вежбицкая, 1990, с. 139]. Частково можна погодитися і з гіпотезою Мельчука–Жолковського, і з «інтроспекцією» А. Вежбицької. В умовах комп’ютерного перекладу «дуже» як значення порівняння задовільно вирішує проблему тлумачення порівняння та пошуку відповідника. Схема, запропонована А. Вежбицькою, дещо уточнює порівняння в загальному значенні. У такому разі, чи не достатнім для мовців було б існування однієї порівняльної формули для значення ‘ознака, ніщо не могло б бути більшим за ознаку; справді, це міг би бути тільки об’єкт’? Проте логічно виникає запитання, чому закон економії зусиль не поширюється на фразеологію? Чому фразеологічні фонди такі багаті на те, що з певними застереженнями можна назвати синонімією? Однак результати аналізу фразеологічного матеріалу переконують у відсутності «найпрототипніших» прототипів, натомість для кожної з «категорій» (особливо це стосується абстрактних атрибутів) існує низка прототипів, про що свідчать, зокрема, прототипні уявлення про кольороназви [Левченко, 1999]. Важливе значення має модель, яка сигналізує мовцеві про те, що вводиться прототипне чи стереотипне уявлення, позначене на вербальному рівні словом-символом. Однак не менш важливу роль відіграє й намір мовця, згідно з яким

обирається знак-символ, мікросимвол, факультативний знак із ряду умовно синонімічних, оскільки кожен з них має відмінну або частково відмінну оцінність. Згадувані інтерпретації значення порівнянь ігнорують образність, асоціативний потенціал. Семантика порівнянь переважно не обмежується інтенсифікацією ознаки.

Механізми процесу порівняння аналізує В. Огольцев, на думку якого, в образному порівнянні зіставляють не предмет із предметом і не поняття з поняттям, а конкретний індивідуальний предмет із поняттям [див.: Огольцев, 1978, с. 27]. «В образному порівнянні заданими є не члени порівняння і не члени порівняння з їхньою загальною ознакою, а член А та його ознака С. Шуканим же елементом є поняття В – іншого роду, але яке містить ту саму ознаку. Творчий акт в образному порівнянні якраз і полягає в знаходженні, виборі такого поняття В» [див.: Огольцев, 1978, с. 27]. Наведене твердження може, на нашу думку, ілюструвати творчий акт, процес, ситуацію, коли створюється оказіональне порівняння, наприклад, у художній творчості чи публіцистиці. Коли мовець має намір використати готову порівняльну одиницю, активізується репрезентація моделі (ОЗНАКА [ЯК] ПРОТОТИП (на концептуальному рівні); ОЗНАКА [ЯК] СИМВОЛ (на вербальному рівні)) із присутніми в МКС прототипними інваріантами (субконцептами), підпорядкованими символічній ідеї суперконцепту.

Дослідники цієї проблематики зосереджуються у своїх студіях також на компонентному складі порівнянь [див.: Огольцев, 1978, с. 118–120; Кузнецова, 1988, с. 51]. Інший спосіб дослідження порівнянь обрала Т. Шмельова (напрямок аналізу спрямовано від смислу до тексту), виділивши сім семантичних груп стійких порівнянь залежно від ознаки порівняння: фізичні характеристики людини; фізичні характеристики предметів; риси характеру людей; душевний стан, настрої людей; колір, відтінки, інтенсивність кольору; смакові характеристики; відношення між предметами [див.: Шмелева, 1988, с. 121–123].

Проте не лише ментальні репрезентації об'єктів матеріального світу, речей виступають «образами порівняння», але й дії, діяльності. Фразеографічні джерела дають нам приклади багатокомпонентних порівнянь, які зіставляють ситуацію із ситуацією. Численними є порівняння, які кваліфікують власне ситуацію. В. Огольцев зазначає, що порівняння в мові виражені формами ступенів порівняння прикметників і прислівників; моделями словотворення і похідними словами (*крючковатий, змеистий, стрельчатий*); так званими порівняльними зворотами у структурі речення; порівняннями, структура яких зіставна зі структурою простого речення; порівняннями, представлені складними реченнями з підрядними порівняльними; порівняннями, що становлять низку речень, тобто складну синтаксичну єдність; порівняннями, що виступають і як відтворювана одиниця фразеологічного типу [Огольцев, 1978, с. 5]. З погляду синтаксичної будови фразеологічні порівняння також можуть відтворювати структуру речення (і простого, і складного).

К. Мізін «унаслідок складності асоціацій, покладених в основу порівняння», виокремлює **моносимілятивні, полісимілятивні та інтенційно-креативні** порівняння [Мізін, 2007, с. 62, 63]. Зазначаючи, що «базою для моносимілятивних порівнянь є проста асоціація, що ґрунтується на неускладнених, прозорих ознаках, напр.: укр. *видно як у дзеркалі* – “виразно, чітко видно”; нім. *schwarz wie die Nacht* (досл.: чорний, наче ніч) – “чорний як смола”; чеш. *leze jako želva* (досл.: повзе, наче черепаха) – “повільний”; англ. *as brown as a berry* (досл.: коричневий, наче ягода) – “дуже темний, засмаглий, шоколадного кольору”; рос. *белый как мел* – “дуже блідий”; «в основі полісимілятивних порівнянь лежать складні асоціації, які передбачають багато-

ступеневість розумових операцій. Таким порівнянням іманентна найвища абстрактність, оскільки в них установлюється зв'язок між абстрактними поняттями, напр.: укр. *як вітер у полі* – “незалежний, вільний”; нім. *frei wie der Vogel in der Luft* (досл.: вільний, наче птах у повітрі) – “вільний”; англ. *like a dream* (досл.: як мрія (сон) – “легко, без зусиль”; рос. *ходить как неприкаянный* – “не знаходити собі місця”»); «піддрунтям для виокремлення третьої групи КФО є поширення лінгвокреативного типу вербального мислення, при якому різко зростає роль асоціативних зв'язків, мовної гри, різного роду стилістичних ефектів..., напр.: *багацько як на лисому волосся* – “зовсім немає”; *verschwiegen wie eine Waschfrau* (досл.: мовчазний, наче прачка) – “дуже балакучий”; рос. *какмышь на крупу надулся* – “про людину, яка має скривджений, надутий вигляд”; фр. *écrire comme un chat* (досл.: писати, наче кішка) – “писати як курка лапою”» [Мізінін, 2007, с. 62, 63]. Запропонована типологія – достатньо умовна, оскільки межі виокремлених груп не визначаються жодними чіткими параметрами. Образність фразеологізму *багато як на лисому волосся* базується на тривіальних (прозорих, за К. Мізініним) уявленнях, а саме на значенні слова *лисий*. У цьому разі, на мій погляд, не доцільно говорити про складність процесу творення одиниці.

На мою думку, існують принаймні такі типи порівнянь, як **атрибутні** й **сценарні** [Левченко, 2003; Левченко, 2004]. Вони відрізняються способом репрезентації та кількістю поданої інформації. Значення більшості атрибутних порівнянь можна описати формулою «дуже + слово», що (примітивно!) семантизує атрибут. Порівняння ОЗНАКА + ЯК + ОБ’ЄКТ можуть базуватися на реальному чи приписуваному атрибуті, виокремленому лінгвоспільнотою з певних причин саме в цьому прототипі. Наприклад, в укр. *високий як тополя* ‘дуже високий’ основою порівняння стає слот *розмір*, заповнений атрибутом **висока**; рос. *грязный как свинья* – реальний атрибут в межах МКС, *неблагодарный как свинья* – приписуваний атрибут. У «найпростіших» атрибутних порівняннях, які стосуються людини, атрибут подано експліцитно (укр. *гарна як рожка*) на відміну від порівнянь, де атрибут є імпліцитним (укр. *дівчина як сметана*). Такі порівняння базуються на прототипних уявленнях соціуму. Сценарні порівняння вже не вкладаються в таку спрощену схему, вони описують діяльність, поведінку, ситуацію – сцену, сценарій. Наприклад: укр. *бутний як кінь на оброці* ‘сильний, веселий чоловік, що любить шукати собі зачіпки’ [ССНП, с. 66]. Ізольоване порівняння *як кінь* не дає чітко визначеного атрибута: **здоровий**, **тяжко працює**, **дурний** тощо. Звичайно, те чи інше значення задає контекст, а слова так званої теми (*здоровий*, *працює*, *дурний*...) відіграють важливу роль тоді, коли ядровими є декілька атрибутів. Можна передбачити, що такий неексплікований атрибут (атрибути) і є сталим у структурі прототипу: укр. «*А тамки, насеред хати, лежала Настя з лицем, як хустка, і з замкненими очима*» (Б. Лепкий) – прототипна хустка біла; «*Прислав син лист, пише, що дитина вмерла... Смутку ж мій! Дитина була, як горіх, – що я мав за потіху з неї!*» (О. Маковей) – **здоровий**; «*Тримай язик за зубами, бо ти парубок як дуб, а так тебе сперу, як смаркача!*» (Б. Лепкий) – **високий** і **міцний**. Симптоматичним щодо прототипності атрибутів є такий анекдот: «*Ти чого такий зелений, як собака? – Собака хіба зелений? – Та отож, навіть собака – і те не такий зелений, як ти!*» (<sherik.uath.org/issue019ukr.html>), – комічний ефект якого ґрунтується на неможливості наявності такого атрибута у структурі прототипу.

Отже, порівняння *сценарного* типу лише із застереженнями можна ставити в один ряд із порівняннями *атрибутного* типу. Образність таких фразеологізмів переважно прозора (особливо, коли таке порівняння базується на реальному атрибуті). Порівняння

можуть стосуватися реальної ознаки, сприйманої органами чуття (колір, температура...), та ознаки, що належить до абстрактних ділянок (інтелект, мораль, соціальне становище). Приписуваний атрибут також є зрозумілим, бо органічно впливає з МКС. Спостерігаємо явище асиметрії, коли об'єктові приписуються навіть антонімічні атрибути, що можливо як у межах однієї мовної картини світу, так і різних (укр. *мудрий як старий дуб* [Добр, с. 9] – *дурний як дуб* [Добр, с. 12]; укр. **червоний**, як **перець** [СУМ, т. 6, с. 318] – «*Козак **чорний**, як той **перець**, Я білява, як паперець*» (Народна пісня «Ой у полі криниченька»)). У наведених прикладах об'єкт виступає в різних профілях – як рослина і як матеріал; як різні рослини з однаковою назвою. Українські словники фіксують порівняння *дурний як собака* [Добр, с. 13], хоча в мовленні трапляється: укр. «*З таким феноменом ми зустрічаємося нерідко, в розмовній мові його позначають словами: “**Розумний, як собака, знаю, а сказати не можу**”*» (<www.zsu.zp.ua/99/1-article.php>). Натомість собаці у російській мовній картині світу приписано атрибут **розумний**, наприклад: рос. «*Можно я её возьму на минутку? – вежливо спросила Дуня, умная, как собака (семь языков и высшая математика). – Надо кое-что снять с нее*» (Л. Петрушевська, НКРЯ). Різні колірні атрибути надано міфічній істоті: укр. **червоний**, як *отир* ‘чоловік червоний і злобний’ [Плав, т. 1, с. 345] – пол. *czerwonu jak upiór* [SFJP, т. 1, с. 153] – пор. бол. *като вампирин черен* [ФСРБЕ, с. 361]. Пор. також: рос. «*Темное лицо и **красные** губы вампира*» (А. Седих, НКРЯ).

Особливо значущим для лінгвокультурологічного дослідження, опису мовних картин світу вважаємо спосіб концептуалізації, а саме обрання концептуального простору-джерела для вербалізації. Г. Скляревська на лексичному матеріалі дослідила такі типи регулярних метафоричних переносів: 1) Предмет → Предмет; 2) Предмет → Людина; 3) Предмет → Фізичний світ; 4) Предмет → Психічний світ; 5) Предмет → Абстракція; 6) Тварина → Людина; 7) Людина → Людина; 8) Фізичний світ → Психічний світ [Скляревская, 1988, с. 80–95] та виокремила низку «нерегулярних метафоричних переносів у мові» [Скляревская, 1988, с. 95–100]: Тварина → Предмет; Тварина → Тварина; Тварина → Психічний світ; Людина → Тварина; Фізичний світ → Фізичний світ; Фізичний світ → Людина. На фразеологічному рівні, на думку Д. Добровольського, В. Малигіна, Л. Коканіної, працюють лише напрямки метафоризації ФІЗИЧНЕ ЯВИЩЕ → ПСИХІЧНЕ ЯВИЩЕ, ТВАРИНА → ЛЮДИНА; ПРЕДМЕТ → ЛЮДИНА [Добровольский, Малыгин, Коканина, 1990, с. 19]. Напрямки метафоризації, які виокремили Д. Добровольський та його колеги, стосуються лише ідіом. Проте напрямки метафоризації у фразеології (у широкому розумінні її обсягу) є надзвичайно різноманітними. В. Ужченко і Л. Авксентьев дослідили, що «перенесення здійснюється: 1) з неістоти на неістоту (молочні ріки і кисельні береги); 2) з особи на предмет (діал. красна пані “веселка”); 3) з особи на особу (маг і чарівник); 4) з істоти на особу (держати під крилом)» [див.: Ужченко, Авксентьев, 1990, с. 105].

У разі, коли йдеться про «вторинну антропологізацію» чи «подвійний антропоцентризм», важливою є увага до джерела метафоризації (а результат здебільшого є орієнтованим на людину, на її якості, дії, поведінку). У цьому сенсі джерело метафоризації сигналізує про сутності, еталонні для лінгвоспільноти.

Той самий концепт вербалізовано багатьма атрибутними порівняннями, які відрізняються за низкою параметрів. Власне порівняння демонструють зв'язки між концептами. Важко стверджувати, що саме є первинним – порівняння чи інші типи фразеологізмів, ймовірно, що все-таки пріоритет мають порівняння, у яких експліковано когнітивну операцію «порівняння». Таку операцію традиційно розглядають як один з

етапів творення метафори. О. Глазунова справедливо зауважує: «Хоча порівняння і є найуніверсальнішим способом вираження метафоричного переносу, перетворення метафоричних конструкцій у порівняльні звороти не завжди можливе. Не трансформуються в порівняльні конструкції метонімічні номінативні структури, у яких предмет позначено за найхарактернішою для нього деталлю зовнішнього вигляду. Не можна перетворити на порівняльні звороти дієслівні предикативні конструкції, стійкі фразеологічні сполуки і деякі атрибутивні конструкції типу тонкий голос» [Глазунова, 2000].

Важливу інформацію про процеси фразеологізації дає дослідження порівнянь, які унаочнюють концепти, що взаємодіють у цьому процесі. Стійкі порівняння експлікують явища, здебільшого імпліцитні в метафорі. Своєю чергою, дослідження метафоризації, зокрема виявлення метафоричних схематичних структур, знімає низку алогізмів, наявних в інтерпретаціях лише значень компонентів ФО, мовної інформації.

В. Маслова здійснила експеримент, покликаний визначити специфіку російської та білоруської порівняльних стратегій [Маслова, 2001]. Під час експерименту отримано артефактні порівняння на стимули: в обох мовах – *высокий, стройный, толстый, быстрый, вспыльчивый, глупый, настойчивый, решительный, умный, целеустремленный, честный*; у російській – *резвый*; у білоруській – *бедный, неуклюжий, наблюдательный* [Маслова, 2001]. В українській мовній картині світу атрибути укр. *високий, стрункий, товстий, швидкий, дурний, розумний, бідний, незграбний* також приписано артефактам. Концепт-джерело обирається залежно від ставлення мовця до оцінюваного, своєю чергою, символи, належні до різних тематичних груп, мають різну оцінність. У контекстах, де атрибут оцінено позитивно, як об'єкт порівняння використано рослинні символи. Власне, рослинні символи складають одну з найрізноманітніше представлених тематичних груп об'єктів, яким приписано атрибут *гарний* (див. репертуар концептів-джерел у Словнику).

Не знайдено артефактних порівнянь, які вербалізують атрибути *рішучий, наполегливий, спостережливий* тощо. Загалом, зазначені позитивні атрибути виявляють певною мірою самодостатність, не потребують апеляції до еталонного зразка. Так, нам трапилося лише одне порівняння зі словом *рішучий*: укр. інд.-авт. «*Ющенко не найкращий варіант, але краще ніж Кравчук чи Кучма. Справжній лідер нації має бути рішучий, як Гітлер*» (<eggs.net.ua/news/2005/9/26/365.htm>)). Артефактні вербалізації властиві для *гарячий* як синоніма до слова *запальний*. Не властиві артефактні вербалізації для укр. *чесний*.

Результати експерименту В. Маслової не достатньо повно відображають порівняльні стратегії, пов'язані з концептом Людина. У зазначеному експерименті як інформантів використано студентів, а такий інформант не може претендувати на роль усередненого сучасного мовця. Ще одним чинником, який не сприяє релевантності результатів, є професійна належність (філологи), тобто вибірку важко навіть позірно назвати репрезентативною. Наприклад, у зазначеному експерименті рос. *глупого* респонденти зіставили: 1) з тваринами: рос. *как баран, как осел, как курица, как мартышка, как индюк, как медведь, как щенок, как утка, как воробей, как корова, как пингвин*; біл. *як баран, як ичаня, як курьца, як асел, як мыш, як верабей, як муха*; 2) з рослинами: рос. *как дерево, как пень*; біл. *як корч*; 3) з людьми: біл. *як дзіця, як немаўля, як Іванушка, як дурань, як першакласнік*; 4) з артефактами: рос. *как пробка, как валенок, как сапог, как сибирский валенок*; біл. *як бот* [Маслова, 2001, с. 176]. Це дало змогу експериментаторові дійти висновку: «У носіїв російської мови в експерименті не трапляється порівняння дурної людини з іншими людьми, інші групи збігаються.

Найбільше порівнянь у росіян з артефактами, у білорусів – з іншими людьми і тваринами» [Маслова, 2001, с. 176]. Однак у російській мові прототипами цього атрибута також виступають люди (див. Словник). Зібраний матеріал свідчить про те, що фізичні характеристики людини вербалізовано теж досить різноманітно, наприклад, атрибут рос. *худой* вербалізовано порівняннями, заснованими на зіставленні людини з **людиною, частиною тіла людини** (останками людини), **міфічною істотою, твариною, рослиною, явищем природи, артефактом, стравою, частиною чогось** тощо. Однак найчастотнішими є порівняння атрибутів *высокий, худой* з дерев'яним предметом, що має вертикальну просторову орієнтацію.

Н. Сукаленко зазначає, що «антропоцентричний принцип диктує вибір образно-стереотипних еталонів загалом зі звичного середовища» [Сукаленко, 1991, с. 22] і, окрім того, «звичний» еталон є джерелом багатьох властивостей, а «екзотичний» – однієї, як *слон* [Сукаленко, 1991, с. 23]. Власне остання заувага потребує певних уточнень: у «генетично» екзотичних прототипах, з огляду на активне вживання, відбувається нарощення складників або активізація різних складників прототипу. Наведімо декілька аргументів на користь того, що й екзотичні прототипи можуть бути джерелом більшої кількості атрибутів. Назва такої екзотичної тварини, як *слон*, також входить до складу українських, російських, білоруських, болгарських та польських фразеологічних одиниць. В. Даль зазначає, що *слоном* чи *слоною* називали в давнину взагалі важку, незграбну чи велику тварину [Даль, т. 4, с. 223]. Можливо, саме цим пояснюється те, що цей компонент входить до російських ФО; словник В. Даля фіксує й паремії з компонентом *слон*. Вербалізація певних концептів у термінах концепту Слон є водночас і давньою, і набутою (внаслідок зміни значення слова), пов'язаною з літературною традицією (вираз рос. *слона не приметитъ* виник із байки І. Крилова «Любопытный» [АА, с. 321]. *Слон* у досліджуваних ФО (фразеологічних системах) є знаком чогось надзвичайно **великого, важкого** → **значного**: укр. *робити з мухи слона* [ФСУМ, с. 830] – рос. *делать из мухи слона* [ФСРЯ, с. 434] – біл. *з мухі зрабіць слана* [ЭСФ, с. 163] (хоча саме ця фразеологічна одиниця є калькою з грецької); укр. *ведмідь (слон, бик) на вухо наступив* [ФСУМ, с. 72] – рос. *медведь (слон) на ухо наступил* [ФСРЯ, с. 240] – пол. *śłoń komuś nadepnął na ucho* [PSFJP, с. 542]. У російській мові функціонує вислів літературного походження *раздача слонов* 'про розподіл грошей, благ' [Дяд, ч. 3, с. 212]. В українській та російській фразеологічних системах існують випадки нетипової вербалізації «типових» значень через «екзотичний» компонент *слон* (укр. *впертий як слон; дужий як слон* [ССНП, с. 139] – рос. *сильный как слон* [Горб, с. 205]; *как слон 1. Здоровый, здоровенный, огромный. 2. Неповоротливый, неловкий; ворочаться, поворачиваться. 3. Ходить, топать*, ступать. **4.1. Идти; переть. 4.2. Перен. Идти; переть** [Ог, с. 603, 604]; *как (что) слону дробина* – укр. *як турові (вепрові) шротина* [РУССВ, с. 792]). Специфічно російською за образністю є ФО: *слоны (слонов) слоняты* 'ходити, вештатися; **слонятыся**' [ФСРЯ, с. 434]; *слоновъ продавать*, праздно шататися [Даль, т. 4, с. 223]; рос. *слоны (слонов) слоняты* – укр. *швенді справляти; швендяти; тини тягати; тинятися; вештатися* [РУССВ, с. 792].

Назва такої екзотичної для нашого довілля тварини, як *верблюд*, стала джерелом вербалізації низки концептів: укр. *працює як верблюд* 'безвідмовно виконує важку роботу' [ССНП, с. 21] – рос. *как верблюд 3. Нагружаться, навьючиться*, взвалить на себя, нести тяжелую ношу [Ог, с. 88]; укр. *не верблюд* 'не винен' [ФСУМ, с. 73]; *п'є як верблюд* [ССНП, с. 21]; рос. *как верблюд 1. Здоровый, сильный*, рослий. **2. Выносливый, непрехотливый**, способный не пить и не есть длительное время [Ог, с. 88].

Українські словники подають два переносні значення слова **мавна**: ‘людина, що сліпо наслідує чужі звички, вчинки’, ‘дуже негарна людина’ [ВТССУМ, с. 502]; аналогічно російські. Фразеологічні словники (ФСУМ та ФСРЯ тощо) не фіксують одиниць з аналізованим компонентом, однак він активно функціонує у складі порівнянь: укр. «**Перейнятлива, як мавна, проворна, жвава та вертка зроду, вона ще до того вдавала з себе дуже ворушливу й жваву парижанку**» (І. Нечуй-Левицький); «**І якщо під час цього ПОСТУПОВО ви не захочете мукати, як корова, чи жестикулювати, як мавна, то користуватиметеся запасами ще й старого вокабуляру**» (<www.molodaukraina.org/news.asp>); «**Ні, не до тієї, що стрибає по сцені, кривляючись, як мавна, котрій під хвостом скипидаром помазали, і, свято віруючи, що співає...**» (<romantic.kiev.ua/cgi-bin/author.pl?action>); «**Внутрішньо рухливий, як мавна. Власне, гримас і кривляння він відважить публіці повною мірою**» (<www.den.ua/1998/108/culture/cul1.htm>) – рос. как обезьяна. 1.1. **Ловкий**. О человеке. 1.2. **Лазить, прыгают, карабкаются – ловко, проворно**. О человеке. 2. **Вертлявый**. О человеке. 3. **Гримасничать, кривляются**. 4. **Подражать** кому-л. (человеку). О человеке [Ог, с. 408, 409]; **вертлявый как мартышка, как обезьяна** [Горб, с. 32]; **проворный как обезьяна, как шимпанзе** [Горб, с. 173]; рос. как у обезьяны. **Длинные**. О руках человека [Ог, с. 409, 410]; **сморщенный как обезьяна, обезьянка** [Горб, с. 216]. У польській фразеологічній системі ця тварина асоціюється зі злостивістю (див. вище). У сучасних українських та російських текстах активно вживають порівняння: укр. «“Дніпро” **порвав “Хайберніан”, як мавна газету**» (<ntn.tv/news/sport/05/09/30/1154.html>) – рос. «Он бы этого Сидиуса мог **порвать, как обезьяна газету**» (<www.kino-pravda.com/comments.php>); «И если у него будет возможность, он **порвет всех конкурентов как обезьяна газету**» (<forum.montoya.ru/viewtopic.php>); укр. «**Жінка за кермом як мавна з гранатою... це не мій вислів одразу прошу не ображатись... мене літом чуть “баба за рульом” не збила.. я ішов по зебрі...**» (<www.univer-sity.com/index.php>) – рос. «**Говорят, что женищина за рулём – это обезьяна с гранатой... А вы шимпанзе видели с гранатой? Нет, не с РГД-5, и даже не с учебной АКМ-74? Спокойно!**» (<www.radiorus.ru/issue.html>); «**Правительство с тарифами как обезьяна с гранатой: обзор прессы Читинской области за 5–9 ноября**» (<www.regnum.ru/news/558076.html>); «**Пьяный водитель – как обезьяна с гранатой**» (<www.tia-ostrova.ru/node/32169>).

Досліджені артефактні атрибути порівняння засвідчують той факт, що в українській фразеології порівняно, зокрема, з російською вищу фразеотворчу активність має такий концепт концептосфери Артефакт, як Страва (наведені приклади засвідчують певну асиметрію). Наприклад: **гарний** – укр. *гарний, як перепічка* [ПазЛП, с. 31]; *гарна як тишка* [Добр, с. 78]; *як медуник ‘красива людина’* [ЛГСС, с. 83] – рос. Ø; **гарячий** – укр. *гарячий як (єврейський) борщ* [Добр, с. 52]; **добрий** – укр. *добрий як мід ‘дуже добрий (про людину)’* [ЛГСС, с. 83] – рос., інд.-авт. «*Бабка еще в детстве была – тетя Поля, Пелагея Павловна, кулачка, старушка добрая, как котлета, – похоронили, похоронили уже, не заметил, что умерла, не помню когда...*» (А. Бітов, НКРЯ); укр. *довгий, як великодня ковбаса* [ПазЛП, с. 95] – пор. рос. *длинный как макаронина* [Горб, с. 67]; **дурний** – укр. *дурний як сало без хліба* [РУ, с. 272]; *дурне сало [без хліба]* б) ‘недоумкувата, не здатна ні до чого людина; телепень’ [СУМ, т. 9, с. 19]; *розумний, як сало* [ПазЛП, с. 77] – рос. Ø – біл. *як сала* [МРБСП]; *як сала без хліба* [МРБСП] (пор. біл. *несалёнае сала* ‘невдячна людина, яка робить кому-небудь неприємності’ [Леп, с. 51]) – пол. *głupi jak sadło* [SFJP, т. 2, с. 88]; укр. *дурний як масла грудка* [ССНП, с. 89]; *тупий як галушка* [Добр, с. 16]; **лінивий** – укр. *лінивий як картопляник* [Добр, с. 27] –

рос. Ø; **м'який** – укр. *м'який, як пампух, ...як пампушка* [ПазЛП, с. 105]; «*Піонери зирнули на руки диригента-партійця, м'які, як балабушки, але він помигнув грізним знаком – знов кричати*» (В. Барка); «*Вона була дівкою в тілі: міцно збита, м'якенька, як домашній цвібак, з потужними пухкими персами та голодною посмішкою спраглої знань дівчинки*» (Л. Дереш) – рос. **как тесто** 1. **Мягкий, рыхлый. О теле человека** [Ог, с. 677] – пол. «*Rozwalali zgnile pnie, miękkie jak ciasto, o próchnie rudozielonym od pleśni*» (С. Жеромський); **низький** – укр. *низький, як перепічка* [ПазЛП, с. 105]; **високий як студень** [Добр, с. 95] – рос. Ø. У російській фразеології: **слабкий** – рос. **как кисель**. 2. **Слабый, безвольный, бесхарактерный, инертный** [Ог, с. 249, 250]; **жовтий** – рос., інд.-авт. «*Жоржик маленький, самый маленький в классе, желтый, как гоголь-моголь, и в очках!*» (А. Марієнгоф, НКРЯ).

У болгарській картині світу наявна низка порівнянь з компонентом **ікона**, що становить асиметрію з погляду української та російських картин світу: **гарний** – бол. *хубав (красив) като икона [хубава (красива) като икона]* [БРФС, с. 248]; «*Когато отидох и я чух, си казах: “Боже господи, какъв глас!” Беше и красива, като икона*» (І. Папазов); «*Лице – пленително, като икона: Белеят нежно зъбите на змея*» (Л. Георгієв); **світлий** – бол. «*Лицето ти светло, като икона нека бъде щастливо. А ако някоя сянка на силна тревога премини през него, аз съм до тебе*» (<www.az-jenata.com/display.php>); **блідий** (аж жовтий) – бол. «*Край стената, на нисък одър, лежеше болен мъж, по риза, разгърден, с къса черна брада, сух и жълт като икона*» (І. Пелева); «*Когато влязох в редакцията, Яни стоеше подпрян на стената, мълчалив и пребледнял като икона на светец-мъченик*» (<www.svishtov.bg/bg/culture_tale_winner_2002.php>); **тихий** – бол. «*Цар Шишко седеше там на трона неподвижен, тих като икона*» (Єлин Пелин); **чистий** – бол. «*Той бръкна дълбоко в мръсотията на пост-комунистическото общество и не можеше да излезе от тази мръсотия чист като икона*» (О. Минчев) та ін. Наприклад, кожна із досліджуваних фразеологічних систем має фразеологізми, створені на основі прототипного атрибута **вола** – **великий**: укр. *вола правити* за що 'продавати що-небудь дуже дорого' [СУІ, с. 61]; *до вола* 'дуже багато' [Уж, с. 50] – рос. *Какъ ни дуиця лягушка, а до вола далеко* [Даль, т. 1, с. 238] – біл. *вала працягнеш* 'широкий отвір у чому-небудь' [ФСМТК, с. 63]; *на валовой скуры не спішаеш* чаго 'дуже багато, у великій кількості' [ЭСФ, с. 232] – пол. *już dzień jak wól* а) 'уже давно зійшло сонце'; б) 'день вже довгий' [SFJP, т. 1, с. 206, 207]; *literary jak wól* 'великі'; *parisane jak wól* 'виразно' [SFJP, т. 2, с. 607].

Порівняльні стратегії, властиві досліджуваним мовам, засвідчують певну асиметрію. Міжмовну асиметрію вносять, як правило, приписувані атрибути. Фрейм об'єкта складається зі структурних частин – слотів, як-от: розмір, матеріал, функція, що важливі, наприклад, для артефактів. У різних мовах ці слоти «заповнено» специфічною інформацією. Навіть у тому випадку, коли прототипні уявлення про об'єкт у різних мовах зіставні, назва цього об'єкта як компонент може входити до складу ФО, асиметричних за образністю. Атрибутні порівняння базуються на прототипі (на параметрах, релевантних для прототипу, але не обов'язково необхідних для категоризації). У багатьох випадках складники прототипної частини концепту визначають прототипні ознаки субконцептів. З огляду на це, можемо прогнозувати низку атрибутів, приписуваних субконцептам. Експлікація концептів (зокрема концепту-джерела), які взаємодіяли під час вербалізації, свідчить про те, звідки постачається прототип, тобто аналіз цих даних дає змогу визначити пріоритетні порівняльні стратегії у певній мовній картині світу.